

УДК 327.2+327.7+327.8

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1\(77\)-26](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1(77)-26)

Антон СМІЛЕВСЬКИЙ

аспірант кафедри політології, Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: 0009-0003-3768-6739

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ПАРАМЕТРИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА МІЖНАРОДНИХ РИНКОВИХ СИЛ

У статті проаналізовано вплив міжнародних економічних чинників на національний політичний процес в контексті посилення глобалізації, фінансової лібералізації і транснаціоналізації економіки. Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що держави дедалі частіше опиняються в ситуації необхідності поєднання своєї відкритості з потребою зберігати автономність/незалежність у прийнятті внутрішньо-політичних рішень, особливо в умовах глобальних криз і цифрової трансформації. Метою дослідження є системний аналіз механізмів, через які фінансові ринки, зовнішня торгівля, транснаціональні корпорації та іноземні інвестиції впливають на національну політику, а також окреслення можливостей держав зберігати адаптивність. Методологічну основу становлять міждисциплінарний підхід, порівняльний аналіз, політико-економічне реферування теоретичних концепцій та емпіричних досліджень. У ході аналізу висвітлено основні напрями впливу глобального капіталу на фінансову і монетарну політику держави, специфіку взаємодії між транснаціональними структурами і державами, а також особливості національних моделей реагування. Особливу увагу приділено неореалістичній концепції структури міжнародної торгівлі та переосмисленню поняття державної автономії у XXI столітті. Результати розвідки демонструють, що попри обмеження, зумовлені глобальними ринками, держави з розвинутими інститутами, ефективною координацією та внутрішньою легітимністю здатні зберігати простір для своїх політичних рішень. Замість повної втрати автономії йдеться про її трансформацію – від незалежності до гнучкої адаптивності. У висновках запропоновано бачення «розумної відкритості» як стратегічного балансу між глобальною інтеграцією та політичною дієздатністю держав.

Ключові слова: держава, глобалізація, політична автономія, фінансові ринки, транснаціональні корпорації, міжнародна торгівля, неореалізм.

Anton Smilevskyi. THE IMPACT OF GLOBAL ECONOMY ON NATIONAL POLITICS: PARAMETERS OF INTERACTION BETWEEN THE STATE AND INTERNATIONAL MARKET FORCES

The article analyzes the influence of international economic factors on national political processes in the context of intensifying globalization, financial liberalization, and economic transnationalization. The significance of the research topic lies in the growing necessity for states to maintain a balance between openness and the imperative to preserve autonomy and independence in domestic policy decisions, particularly during the periods of global crises and digital transformation. The objective of this study is to methodically examine the mechanisms through which financial markets, foreign trade, transnational corporations, and foreign investments influence national policy. Furthermore, the study delineates opportunities for states to maintain adaptability. The methodological foundation of this study is predicated on an interdisciplinary approach, comparative analysis, and political-economic review of theoretical concepts and empirical research. The analysis elucidates the primary channels through which global capital exerts its influence on state fiscal and monetary policy, the specific interactions between transnational structures and states, and the characteristics of national response models. The neorealist concept of international trade structure and the reconsideration of state autonomy in the 21st century is given particular attention. The findings of the research indicate that states characterized by the presence of developed institutions, effective coordination mechanisms, and a strong internal legitimacy are capable of preserving a degree of autonomy in their policy decisions in the face of constraints imposed by global markets. Instead of a complete loss of autonomy, a transformation from independence to flexible adaptability is observed. The study's conclusions propose a vision of «smart openness» as a strategic balance between global integration and the political capacity of states.

Key words: state, globalization, political autonomy, financial markets, transnational corporations, international trade, neorealism.

Постановка проблеми. У сучасному світі національні політичні процеси все частіше мають місце під впливом глобальних економічних чинників. Відкритість до міжнародної торгівлі, мобільність капіталу, зростання впливу транснаціональних корпорацій, а також фінансова й цифрова інтеграція фор-

мують і змінюють нову архітектуру взаємозалежності, котра впливає на здатність держави ухвалювати самостійні рішення. Під впливом міжнародних ринків уряди стикаються із необхідністю балансування поміж зовнішніми очікуваннями та внутрішніми соціальними зобов'язаннями. Це зумовлює потребу в

переосмисленні сутності державного суверенітету, автономії та політичного управління. Дослідження цієї теми набуває особливої ваги в умовах економічних криз, пандемій, війн та посилення цифрової трансформації, які поглиблюють глобальні взаємозв'язки й ускладнюють політичні рішення на національному рівні. Тому аналіз впливу міжнародних економічних чинників на політичні процеси всередині країн є дуже актуальним і потребує комплексного міждисциплінарного підходу.

Аналіз досліджень та публікацій. Класичні уявлення про суверенітет держави в економічній сфері були поставлені під сумнів унаслідок бурхливого розвитку міжнародної фінансової системи і торговельної взаємозалежності. Роботи таких авторів, як С. Стрендж [23; 24], Р. Кеохейн та Дж. Най [11; 12], стали підґрунтям для нової хвилі досліджень про обмеження державної автономії. Так, Дж. Гаррет [5] ставить під сумнів відому тезу про неминучість неоліберальної конвергенції, вказуючи на важливу роль внутрішньої політики, інститутів та коаліцій у формуванні відповіді на глобалізацію. Своєю чергою, Л. Мослі [16] йде ще далі, доводячи, що фінансові ринки реагують лише на обмежену кількість макроекономічних показників (дефіцит, інфляція), залишаючи державам простір для маневру в сфері соціальної політики. Іншої позиції дотримуються представники радикальніших підходів, як-от Ф. Черні [3] або І. Капштейн [9], які вбачають у фінансовій глобалізації загрозу демократичному процесу та добробуту. На цій основі чи завдячуючи цим доробкам, у науці з'явився цілий пласт досліджень, які стосуються тематики впливом глобальної економіки на національну політику. А для їхньої систематизації запропоноване дослідження базується на реферуванні відомих академічних текстів міжнародної політичної економії. Відповідно, у статті основним методом дослідження є аналітичне реферування і порівняльний аналіз. Це реалізовано головно за проблемно-тематичним принципом, що дає змогу послідовно розкрити трансформацію впливу глобалізації на національну політику через призму різних теоретичних шкіл.

Метою дослідження є комплексне теоретичне та емпіричне осмислення механізмів, через які міжнародні економічні чинники – зокрема фінансові ринки, глобальна торгівля, іноземні інвестиції і транснаціональні корпорації – впливають на формування та реалізацію національної політики, а також оцінка здатності сучасних держав зберігати

політичну автономію в умовах глобалізації. На цьому фоні основні завдання дослідження полягають у тому, щоби: розкрити історичні передумови становлення економічної взаємозалежності між державами та її політичні наслідки; проаналізувати ключові теоретичні підходи до взаємодії глобальних ринків і національної політики; дослідити вплив фінансових ринків на фінансову та монетарну політику держав; розглянути роль торгівлі, іноземних інвестицій і транснаціональних корпорацій у зміні політичних пріоритетів урядів; вивчити варіативність національних моделей реагування на глобалізаційний тиск; проаналізувати зв'язок між державною силою і структурою міжнародної торгівлі в контексті неореалістичних підходів; оцінити трансформацію поняття державної автономії у XXI столітті й окреслити можливості феномена «розумної відкритості» як стратегії сучасного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розв'язання поставлених завдань виходимо з вищевказаного зауваження, що в сучасному світі глобальні ринки все активніше впливають на політику держав. Мобільність фінансового капіталу, транснаціоналізація виробництва, експансія зовнішньої торгівлі – усе це створює безпрецедентні можливості і водночас виклики для національних урядів, змушуючи їх адаптувати внутрішню політику до зміни міжнародного економічного середовища. Як зазначає Дж. Гаррет, ще у 1990-х роках в науковому середовищі поширилася думка, що глобальні ринки перетворилися з об'єкта регулювання на джерело політичного примусу [5]. Як наслідок, твердження про «кінець держави» [17] або про «безсилість» національного уряду перед фінансовими потоками [3; 23] стало центральною темою низки досліджень. Національні уряди, згідно із цією логікою, змушені змагатися за прихильність мобільного капіталу, скорочуючи соціальні витрати, знижуючи податки та дерегулюючи економіку [15]. Проте інші дослідники, як-от Л. Мослі [16], вказують на те, що навіть в умовах високої фінансової відкритості держави все ще мають «простір для дії» у певних сферах політики. Відповідно, наше дослідження має за свою ціль комплексно проаналізувати взаємодію поміж глобальними економічними чинниками і політичними процесами на національному рівні. Особливу увагу приділено не лише економічним аспектам (фінансова політика, оподаткування, регулювання), а й інститутам, політичним коаліціям й ідеологіям, які формують реакцію держав на глобалізацію.

Почати розгляд проблематики вартує з історичних витоків та контексту. Ще з часів класичної політичної економії, зокрема в працях А. Сміта, Д. Рікардо та Дж. С. Мілля, торгівля й обмін розглядалися як рушії зростання і благополуччя. Утім концепція автономної держави, яка самостійно визначає економічну політику, вважалася несумісною із реаліями міжнародної економіки. Тим не менше, уже в XIX столітті, з розширенням ринків та валютної інтеграції, уряди зіткнулися із дилемою: як узгоджувати внутрішні соціальні цілі з вимогами зовнішнього середовища [14]. Занепокоєння щодо надмірної відкритості економік в умовах золото-валютного стандарту, а згодом – «Великої депресії» 1930-х років все-ж сформували традицію досліджень про зв'язок між режимами торгівлі, фінансовою стабільністю та політичним суверенітетом. Як зазначає С. Краснер, структура міжнародної торгівлі не є «нейтральною» та завжди відображає розподіл сили між державами [14, с. 317]. З його точки зору, могутні держави зацікавлені у відкритих торговельних режимах, тоді як слабші – у захисті. В розвиток такого підходу, у XX столітті концепцію інтернаціоналізації влади активно розвивали Р. Кеохейн та Дж. Най [12], які увели поняття «складна взаємозалежність» (з англ. *complex interdependence*) як альтернативу реалізму. Вони показали, що в сучасному світі економічні відносини не можна зводити до «гри із нульовою сумою», бо існує багаторівнева взаємозалежність між державами, міжнародними інститутами і транснаціональними акторами.

Після Другої світової війни відбулася імплементація Бреттон-Вудської системи, яка поєднала фіксовані валютні курси з певною автономією у внутрішній політиці. Як зазначають Дж. Фріден і Р. Роговські [4], ця система була спробою поєднати економічну відкритість зі стабільністю та соціальними гарантіями, заклавши основу для так званого «вбудованого лібералізму» (з англ. *embedded liberalism*). Це поняття чи не вперше було концептуалізовано Дж. Руггі [21] і означає компроміс між ліберальною міжнародною економікою та державним втручанням для досягнення внутрішніх соціальних цілей. Саме в цей період зростає вплив національних інститутів, профспілок і соціальних контрактів, а держави починають активно використовувати фіскальну й монетарну політику в інтересах громадян. Разом із цим, до середини 1970-х років виникає нова хвиля проблем – зокрема, криза нафтових цін, інфляція та нестабільність платіжного балансу. Це

сприяло демонтажу фіксованих валютних курсів та початку епохи фінансової глобалізації. У цей період починає набирати силу те, що С. Стрендж [23] пізніше назве «капіталізм казино» (із англ. *casino capitalism*) – певна гіпермобільна, нестабільна фінансова система, яка дедалі менше контролюється державами.

Вже у 1980–1990-х роках з поширенням фінансової лібералізації науковці дедалі частіше почали порушувати питання із приводу зменшення політичного простору. Роботи таких авторів, як Д. Родрік [18], Д. Ендрюс [1], Ф. Черні [3], С. Стрендж [24] та інші, формують уявлення про те, що держава втрачає контроль над основними важелями економічного управління. Так, згідно ідей Д. Родріка [18] уряди тепер повинні «продавати» свої політики не винятково виборцям, а й глобальним інвесторам. Л. Мослі [16] формулює цю дилему у вигляді співвідношення: або уряди адаптують свої політики до очікувань ринку, або платять вищу ціну за фінансування дефіцитів. Ці тривоги відображаються і в аналітичній моделі, запропонованій Дж. Фріденом і Р. Роговські [4], згідно з якою відкрита економіка має неоднозначні політичні наслідки: деякі соціальні групи виграють від відкритості, інші – програють, а уряди вимушені балансувати між ними. Ця модель тісно пов'язана із класичною теорією Хекшера-Оліна-Столпера-Самуельсона, яку Р. Роговські [20] адаптує до політичного аналізу. Саме у результаті цих процесів в 1980–1990-х роках відбувається трансформація парадигм. Якщо раніше економічна інтернаціоналізація розглядалася як головно контрольована державами [10], то згодом вона постає як автономна сила. Поява концепцій «глобальної фінансової дисципліни» [5], «нового транснаціонального капіталізму» [3] або «структурної влади ринку» [23] свідчить про зростання скепсису щодо здатності держав регулювати власні економіки. Навіть попри те, що деякі дослідники, зокрема Е. Геллейнер [8] і Дж. Гаррет [5], наголошують на інституційній варіативності: навіть за умов відкритості, держави зберігають значні можливості задля адаптації та реалізації політик, якщо спираються на ефективні інститути.

З цього всього слідує, що одним із ключових концептуальних поділів у міжнародній політичній економії є протиставлення двох теоретичних підходів: теорії конвергенції та теорії дивергенції. Перша передбачає, що під тиском глобальних ринків держави змушені уніфікувати свої політики, тоді як друга – що внутрішні політичні й інституційні чинники

дають змогу зберігати відмінності між країнами. Прихильники конвергенції, зокрема Д. Ендрюс [1], Д. Родрік [18] та Ф. Черні [3], вважають, що фінансова глобалізація і лібералізація торгівлі серйозно обмежують автономію держави. У цьому підході ринки виступають як «голос» інвесторів: уряди змушені пристосовуватись до очікувань, щоби уникнути «втечі капіталу». Як наголошує С. Стрендж [24], держава дедалі більше відходить на другий план, поступаючись структурній владі ринку. Л. Мослі називає це явище «дисципліною ринку», адже інвестори мають можливість покарати уряд за «неправильну» політику підвищенням процентних ставок, зміною оцінок облігацій тощо. У результаті уряди втрачають свободу у виборі економічної моделі, переходячи до дерегуляції, скорочення податків і врізання соціальних програм [16, с. 738–739]. На противагу, дивергентний підхід, який представляють Дж. Гаррет [5] та Д. Сванк [25], наголошує, що фінансова глобалізація не обов'язково уніфікує політики. Держави мають простір для маневру, зокрема завдяки внутрішнім коаліціям, інститутам і політичній волі. Дж. Гаррет показує, що навіть за умов лібералізації капіталу лівоцентристські уряди можуть підтримувати високі соціальні витрати – за умови наявності сильних інститутів координації, як-от профспілки чи централізовані переговори щодо зарплат [5, с. 795–801].

Одним із ключових доповнень до таких теорій глобального тиску є саме визнання інституційної посередницької ролі. Дж. Гаррет [5], П. Холл та Д. Соскіс [7], Д. Сванк [25] показують, що країни із різними системами капіталізму по-різному реагують на глобальні виклики. Так, координовані ринкові економіки (Німеччина, Швеція) зберігають елементи соціального партнерства, тоді як ліберальні ринкові економіки (США, Велика Британія) більше схильні до дерегуляції. Л. Мослі, провівши інтерв'ю із учасниками фінансових ринків, виявила, що інвестори враховують дуже обмежений набір індикаторів (дефіцит бюджету, інфляція) при ухваленні рішень. Це означає, що держави зберігають «вільний простір» у багатьох політичних сферах – зокрема в соціальній політиці, освіті та охороні здоров'я. Головне – підтримувати ключові макроекономічні показники у межах прийнятних для ринку рівня [16, с. 743–747]. Своєю чергою, у працях С. Стрендж [23; 24] формулюється вже згадана концепція структурної влади – здатності формувати правила гри, а не лише здійснювати безпосередній контроль. Фінансові ринки, за її логікою,

мають владу не тому, що вони прямо змушують уряди діяти певним чином, а тому що встановлюють рамки, в межах яких ті змушені діяти. Це помітно в умовах високої капітальної мобільності: навіть якщо уряди теоретично мають суверенітет, на практиці вони діють під тиском очікувань інвесторів, аналітиків і рейтингових агентств. Нарешті, ідеї і погляди С. Краснера [14] дещо контрастують з цим. З його логіки, міжнародна економічна структура не є автономною, а залежить від розподілу державної сили. Торговельна відкритість, наприклад, є бажаною для гегемона, який має змогу нав'язувати правила слабшим державам. Такий підхід репрезентує неореалізм, у якому міжнародна політика, зокрема торгівля, є інструментом забезпечення національних інтересів.

У період стрімкої фінансової глобалізації уряди опинилися перед новою реальністю: їхні можливості здійснювати фіскальну політику все більше залежать від реакцій міжнародних фінансових ринків. Одним із центральних питань є те, наскільки мобільність капіталу обмежує державу у здійсненні політики через зміну вартості запозичень. Як стверджує Л. Мослі [16, с. 741–742], в умовах високої капітальної мобільності основним каналом впливу ринків на політику є ціна державного боргу, тобто відсоткові ставки за державними облігаціями. Інвестори реагують на зміни у державній політиці шляхом зміни процентної премії до облігацій – вищої у разі політики, що розглядається як ризикована, і нижчої у разі «ринкової лояльності». Однак цей вплив не є всеохоплюючим: дослідження демонструють, що ринкові актори фокусуються лише на вузькому наборі макроекономічних індикаторів – насамперед на рівні інфляції і бюджетному дефіциті. У цьому контексті навіть в розвинених країнах з відкритими фінансовими ринками уряди можуть дозволити собі реалізовувати ширші політичні програми, якщо при цьому дотримуються макрофінансової дисципліни. Це підтверджується як статистичним аналізом ставок по облігаціях, так і якісними інтерв'ю з тими чи іншими учасниками ринку [16, с. 744–746].

Фінансові ринки виконують роль наглядача за економічною політикою національних урядів, реагуючи на їхні дії за допомогою таких інструментів, як: рейтинг державного боргу (через рейтингові агентства); спред між державними облігаціями різних країн; вартість кредитного дефолтного свопу; динаміка валютного курсу. Як показує та ж Л. Мослі, один з головних чинників посилення ринкового тиску – це зростаюча подібність у кри-

теріях оцінки серед учасників ринку. Якщо всі великі інвестори дивляться на одні й ті ж макропоказники, реакція ринку на зміну цих індикаторів буде швидкою та сильною. Це створює ефект «єдиного погляду», який посилює дисциплінуючий ефект фінансових ринків [16, с. 742–744]. У цьому сенсі ключовим чинником стає інформаційна економія: через вартість збору даних інвестори обмежують себе невеликою кількістю сигналів. Це, у свою чергу, пояснює, чому ринки можуть ігнорувати важливі елементи, як-от структуру державних витрат, але водночас дуже швидко реагувати на новини про зміну рівня інфляції або бюджетного дефіциту. У різних результатах інтерв'ю згаданої авторки видно, що більшість ринкових акторів мислять короткотерміновими горизонтами, зосередженими саме на квартальній прибутковості. Цей короткий часовий горизонт ще більше підсилює фокус на ключових індикаторах і знижує здатність інвесторів враховувати довгострокові наслідки політичних рішень. Крім того, інвестори працюють у конкурентному середовищі, де порівняльна ефективність («чи кращий ти за інших») важить більше, ніж абсолютна. Це створює стимули до імітаційної поведінки («стадного мислення»), за якої учасники ринку копіюють дії інших, що може призводити до перебільшених реакцій на політичні події або сигнали [2; 22].

Л. Мослі також торкається ролі транснаціональних корпорацій (ТНК), вказуючи, що їхня мобільність створює асиметрію у переговорах з державами. Якщо інвестори можуть вільно переміщати капітал, а уряди – ні, влада переходить до ринкових акторів, котрі здатні диктувати умови. ТНК можуть загрожувати виходом з країни, затримкою інвестицій чи переїздом виробництва, змушуючи уряди погоджуватись на податкові пільги або зміну регуляторного середовища [16, с. 747]. Вчені [5; 8] попереджають, що за умов відсутності міжнародного узгодження стандартів така логіка стимулює «гонку до дна» – тобто поступове зниження соціальних, екологічних та трудових стандартів тощо. Особливо це небезпечно для країн зі слабкими інститутами, які не мають досить потужних внутрішніх бар'єрів до таких поступок. Втім, як вказує Дж. Гаррет [5], держави з ефективними соціальними партнерами й інститутами мають змогу вести торг «із позиції сили», встановлюючи правила участі для ТНК та прив'язуючи їх до довгострокових стратегій розвитку.

Незважаючи на загальний тиск глобалізації, держави не діють однаково. Як зазна-

чає той же Дж. Гаррет [5], реакція країн на відкритість міжнародних ринків залежить від внутрішніх політичних коаліцій, інституційних структур і траєкторій розвитку. Це заперечує ідею про єдино можливий шлях неоліберальної дерегуляції і фіскальної стриманості. Згідно з концепцією «вбудованого лібералізму», сформульованою Дж. Рутгі [21], держави можуть поєднувати відкритість із внутрішнім втручанням: надаючи соціальні гарантії, забезпечуючи зайнятість та стримуючи нерівність. Цей компроміс характеризував період після Другої світової війни, проте його відлуння зберігається і в нових умовах, особливо в країнах із сильними профспілками та централізованою системою переговорів щодо заробітної плати [5, с. 801–805].

Політична орієнтація національного уряду теж має важливе значення, але не визначає політику лінійно. Вчені [5] показують, що ліві уряди за наявності сильних інститутів можуть реалізовувати активну соціальну політику, при цьому не втрачаючи довіри ринків. Наприклад, у Швеції, Німеччині чи Австрії тощо лівоцентристські уряди в 1990-х роках підтримували високі державні витрати, водночас зберігаючи макрофінансову стабільність. Це підтверджує аргумент про те, що партійна приналежність діє через інституційне середовище [25]. У системах з пропорційним представництвом, коаліційними урядами і соціальним партнерством партії лівого спектра частіше зберігають прихильність до соціальних витрат. Натомість у системах мажоритарного типу (як в США чи Великій Британії) політика більш схильна до «качання маятника» під впливом виборчих циклів і ринкових сигналів. На цьому тлі одним із найважливіших факторів збереження автономії державної соціальної політики є координованість переговорного процесу. Дослідження [7; 16] демонструють, що країни з високим рівнем централізації переговорів між роботодавцями і профспілками мають більше шансів проводити передбачувану та контрольовану політику. У такій системі навіть ліві уряди не сприймаються ринком як «ризиковані», бо наявні запобіжники інфляції, бюджетного дефіциту й популізму. На цьому тлі Дж. Гаррет [5] підкреслює, що інституційна структура перетворює політичну ідеологію на практику: там, де існує взаємна відповідальність і довгострокове планування, навіть соціально орієнтовані політики не суперечать очікуванням інвесторів. Своєю чергою, Л. Мослі [16] доводить, що ринок розрізняє країни не лише за цифрами, а й за репутацією їхніх інститутів. Наприклад, у країнах із репутацією «надій-

ного боржника» вартість запозичень нижча навіть за наявності вищого рівня соціальних витрат.

На противагу координованим ринковим економікам, ліберальні ринкові економіки, як-от США та Велика Британія, у відповідь на глобальні виклики обрали курс на неоліберальну дерегуляцію. Урядові стратегії саме у цих країнах типово включали: приватизацію державних підприємств; скорочення соціальних програм; дерегуляцію ринків праці і капіталу; зменшення податкового навантаження на бізнес. Вчені [3; 24] розглядають це як прояв нової логіки державності – від «держави добробуту» (з англ. *welfare state*) до «держави конкуренції» (з англ. *competition state*). Така держава не забезпечує перерозподіл, а лише створює привабливе середовище для капіталу. Цей підхід сприяє мобільності ресурсів, але часто посилює нерівність, фрагментацію та нестабільність. Відповідно, деякі вчені попереджають, що ліберальна реакція не є універсально ефективною: вона може призвести до зменшення політичної підтримки уряду, дестабілізації коаліцій і втрати контролю над політичним процесом [4].

У протилежність ліберальним й інституціоналістським школам, неореалізм наголошує на тому, що міжнародна економічна структура формується не ринком, а співвідношенням державної сили. Класичні доробки С. Краснера [14] стали ключовими у цьому напрямку, запровадивши ідею, що відкритість торгівлі не є результатом універсальної логіки ефективності, а наслідком дій домінантної держави, яка має ресурси, щоби нав'язувати іншим свої правила гри. С. Краснер доводить, що глобальні торговельні режими стають відкритими лише тоді, коли це вигідно сильній державі-гегемону. У випадках, коли гегемон слабшає (наприклад, після Першої світової війни), торгівля фрагментується, а держави вдаються до протекціонізму. Для прикладу, відкрита торгівля у XIX ст. була можливою завдяки британській гегемонії, а після Другої світової – завдяки ролі США [14, с. 322–328]. Керуючись принципом раціонального вибору, С. Краснер пояснює, чому сильні держави обирають відкритість: передбачуваність: великі держави, маючи змогу планувати довгостроково, цінують стабільні правила гри; масштаб ринку: відкритість збільшує доступ до зовнішніх ринків, знижує ціни для споживачів і підвищує прибутки експортних секторів; безпека: завдяки своїй військовій силі гегемони можуть стримувати агресію і забезпечувати глобальний порядок [14, с. 320–325]. Тобто економічні вигоди поєднуються з гео-

політичними цілями, а торгівля стає інструментом глобального лідерства. Це логіка є протилежною ліберальному баченню, згідно з яким торгівля виникає з добровільної співпраці в рамках інститутів. На відміну від сильних держав, слабкі – особливо країни, що розвиваються – часто змушені відкриватися до торгівлі під тиском: різних міжнародних фінансових організацій (через умови надання кредитів); іноземних інвесторів (через обіцянки реформ); багатосторонніх угод (через асиметричні переговорні позиції). З огляду на це, підхід С. Краснера з часом постав основою для теорії гегемоністської стабільності [6; 13], яка стверджує, що глобальний порядок потребує лідера, здатного не тільки формулювати, але й підтримувати інституційні засади економічної взаємодії.

Врешті-решт, у XXI столітті вплив глобальних економічних процесів на національну політику ускладнюється появою нових технологічних середовищ, які радикально трансформують природу капіталу, праці і регуляції. Як зазначає С. Стрендж [24], вже у 1990-х роках влада почала «вимиватися» із держави, переходячи до ринку. У нових умовах цю тенденцію підсилюють: фінансові інновації: деривативи, високочастотна торгівля, криптовалюти значно знижують передбачуваність ринку і посилюють ризики для держав; цифровізація економіки: ускладнює облік, оподаткування і регулювання, особливо у сфері ТНК і великих цифрових платформ; інформаційна асиметрія: сприяє нерівному доступу щодо аналітичних потужностей та ринкових сигналів, зменшуючи вплив держав із меншими ресурсами на глобальну фінансову архітектуру. Це створює ситуацію, яку деякі автори називають «пост-вестфальською реальністю» (із англ. *post-Westphalian reality*) – світ, у якому державний суверенітет все більше обмежується не лише зовнішнім тиском, а й технічною неможливістю ефективного управління.

У відповідь на нові виклики дослідники пропонують переосмислити саму концепцію автономії. Згідно з підходом Е. Геллейнера [8], автономія – це не абсолютна незалежність, а здатність до ефективного адаптивного управління у відкритій системі. Держава не повинна прагнути до ізоляції, а має розвивати інституційну здатність прогнозувати, реагувати та координувати. Таке бачення підтримують й інші вчені [5; 16], які стверджують, що навіть у глобалізованому світі держави з високою інституційною якістю, довірою до уряду, стабільними політичними коаліціями та незалежними центробанками зберігають

широкий простір для реалізації політик, в тім числі включно з соціальними, фіскальними та інноваційними. Л. Мослі, наприклад, наголошує: «Інвестори не оцінюють кожну політику – вони оцінюють наслідки. Якщо наслідки передбачувані та керовані, політика має шанси на виживання» [16, с. 745].

Події останніх двох десятиліть – глобальна фінансова криза 2008 року, європейська боргова і міграційна криза, пандемія COVID-19, а сьогодні і війна між Росією та Україною – стали лакмусовими папірцями для оцінки автономії держави. У кожному з випадків уряди повертались до активної ролі, часто всупереч ідеям обмеженого втручання. Приміром, у 2008 році держави надавали величезні пакети допомоги банкам і підприємствам. У 2020–2021 роках – запроваджували фіскальні стимули, програми компенсацій і навіть прямі трансфери населенню. Ці приклади доводять, що держава зберігає здатність до потужного втручання, коли має політичну волю та легітимність дій. Іншими словами, глобалізація не виключає автономії – вона трансформує її форму: від сталості до гнучкості та оперативності [19]. Тому вчені дедалі більше закликають до концепції «розумної відкритості» (з англ. *smart openness*) – моделі, в котрій держава обирає форми взаємодії зі світом, що відповідають її стратегічним цілям. Такий підхід передбачає: розбудову місцевих інституцій, здатних до фільтрації глобального тиску тощо; узгодження внутрішніх коаліцій між урядом, бізнесом і профспілками; участь у регіональних і міждержавних платформах для колективного регулювання. Цей підхід особливо актуальний для країн середнього рівня розвитку, котрі хочуть уникнути як надмірної залежності, так

і ізоляціонізму. І тут рівновага з-поміж відкритістю й автономією – це не стан, а процес, котрий потребує постійного перегляду.

Висновки. У статті доведено, що глобальна економічна взаємозалежність суттєво впливає на формування і реалізацію національної політики держави, але не зумовлює її повної уніфікації чи втрати автономії. Замість «кінця держави» маємо справу з трансформацією форми політичної автономії: від традиційного суверенітету до адаптивної дієздатності в умовах фінансової відкритості та ринкового тиску. Ключовими чинниками, що визначають здатність держав до збереження автономного національного курсу, постають якість інститутів, ступінь політичної координації, репутація серед інвесторів, наявність внутрішніх коаліцій, здатних формувати узгоджену відповідь на глобальні виклики тощо. Тому реакція країн на глобалізацію є варіативною: від дерегуляційних стратегій до збереження елементів соціального партнерства і перерозподілу. Разом із цим, дослідження підтримує ідею «розумної відкритості» як стратегічного балансу між глобальною інтеграцією і політичною автономією. Такий підхід дозволяє уникнути як пастки надмірної лібералізації, так і неефективного ізоляціонізму. В умовах сучасних криз – економічних, безпекових, пандемічних – саме гнучкість, передбачуваність і здатність до швидкого переформатування політики визначають життєздатність держави. У цьому контексті політична автономія XXI століття постає не як абсолютна свобода дій, а як інституційна спроможність адаптуватися до мінливого середовища, зберігаючи здатність держави до стратегічного вибору.

Література:

1. Andrews D. Capital mobility and state autonomy: Toward a structural theory of international monetary relations. *International Studies Quarterly*. 1994. Vol. 38, No. 2. P. 193–218.
2. Calvo G. A., Mendoza E. G. Rational contagion and the globalization of securities markets. *Journal of International Economics*. 2000. Vol. 51, No. 1. P. 79–113.
3. Cerny P. G. Globalization and the changing logic of collective action. *International Organization*. 1995. Vol. 49, No. 4. P. 595–625.
4. Frieden J. A., Rogowski R. The impact of the international economy on national policies. Keohane R., Milner H. (Eds.). *Internationalization and Domestic Politics*. Cambridge: Harvard University Press, 1996. P. 25–47.
5. Garrett G. Global markets and national politics: Collision course or virtuous circle? *International Organization*. 1998. Vol. 52, No. 4. P. 787–824.
6. Gilpin R. *The Political Economy of International Relations*. Princeton: Princeton University Press, 1987. 472 p.
7. Hall P. A., Soskice D. *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*. Oxford: Oxford University Press, 2001. 570 p.
8. Helleiner E. *States and the Reemergence of Global Finance: From Bretton Woods to the 1990s*. Ithaca: Cornell University Press, 1996. 258 p.
9. Kapstein E. B. Workers and the world economy. *Foreign Affairs*. 1996. Vol. 75, No. 3. P. 16–37.

10. Keohane R. O. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press, 1984. 320 p.
11. Keohane R. O., Nye J. S. *Transnational Relations and World Politics*. Cambridge: Harvard University Press, 1972. 457 p.
12. Keohane R. O., Nye J. S. *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: TBS The Book Service Ltd., 1977. 300 p.
13. Kindleberger C. *The World in Depression, 1929–1939*. Berkeley: University of California Press, 1973. 336 p.
14. Krasner S. D. State power and the structure of international trade. *World Politics*. 1976. Vol. 28, No. 3. P. 317–347.
15. Moses J. Abdication from national policy autonomy: What's left to leave behind? *Politics and Society*. 1994. Vol. 22, No. 2. P. 125–148.
16. Mosley L. Room to move: International financial markets and national welfare states. *International Organization*. 2000. Vol. 54, No. 4. P. 737–773.
17. Ohmae K. *The End of the Nation State: The Rise of Regional Economies*. New York: Free Press, 1995. 214 p.
18. Rodrik D. *Has Globalization Gone Too Far?* Washington: Institute for International Economics, 1997. 108 p.
19. Rodrik D. *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. New York: Norton, 2012. 368 p.
20. Rogowski R. Political cleavages and changing exposure to trade. *American Political Science Review*. 1987. Vol. 81, No. 4. P. 1121–1137.
21. Ruggie J. G. International regimes, transactions, and change: Embedded liberalism in the postwar economic order. *International Organization*. 1982. Vol. 36, No. 2. P. 379–415.
22. Shiller R. J., Pound J. Survey evidence on diffusion of interest and information among investors. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 1989. Vol. 12, No. 1. P. 47–66.
23. Strange S. *Casino Capitalism*. Oxford: Blackwell, 1986. 207 p.
24. Strange S. *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. 240 p.
25. Swank D. *Global Capital, Political Institutions, and Policy Change in Developed Welfare States*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 352 p.